

Kiri sõbrale. Iseendast.

Arvo Mägi

13. juuni 1913 –
27. november 2004

“Võib öhtale jätta ku tüü on tettu,” kirjutas Arvo Mägi kord kirjas oma päevatööst kokkuvõtteid tehes. Kirjaniku 90. sünnipäeval 2003. aasta juunis võis tõdeda, et kõrgele vanusele vaatamata polnud tema elutöö ikka veel valmis. Kirjatöid ja asjatoimetusi jagus kuni selle aasta sügiseni. Nüüd viimaks on ta siiski “öhtale jätnud”, aga mitte seepärast, et tööd oleksid lõppenud. Otsa sai aeg, mis talle antud.

Arvo Mägi ajaraamat sai pikk ja sisutihe. Üle kuuekümnepäevase aasta Eesti kultuuripõllul tegutsenud kirjaniku, kultuuriloolase ja ajakirjaniku mahuka produktsiooni hulka kuuluvad kuusteist romaani, kaksteist novellikogu ja -valimikku, üks näidendite ja kaks luulekogu, “Lühike eesti kirjanduslugu” I–II, “Eesti kirjandus paguluses 1944–1972” (koos K. Ristikivi ja B. Kangroga), lühimonograafiad Karl Ristikivist, Gert Helbemäest ja Kalju Lepikust, antoloogia “Eesti lüürika” I–II, H. Adamsoni “Kogutud luuletused”, H. Visnapuu “Kogutud luuletused” I–II, ingliskeelne kunstimonograafia Eduard Olest, esseekogu “Aeg kirju ei kuluta”, “Eesti rahva ajaraamat”, “Euroopa rahvaste ajaraamat”, “Endisaja eluolu. Kuidas

elati Põhja-Tartumaal 1920–40” ja mälestuste raamat “Mis meelde on jäänud”. Lisaks aastakümnetepikkune tegevus ajakirjanduses ja kirjanike organisatsioonides.

Ajaloohuvilisena mõistis Arvo Mägi hästi allikate tähtsust. Nii on ta omaenda materjale hoolikalt Eesti Kirjandusmuuseumi kultuuriloolisesse arhiivi üle andnud ning olnud muuseumile hea sõber ja toetaja. Seepärast avaldamegi Arvo Mägile viimast austust, publitseerides ühe kirja tema mahukast kirjavahetusest Arno Viha-lemmaga, millega Tuna lugeja võis esmakordselt tutvust teha ajakirja 1998. aasta esimeses numbris. Tollane väike valik sai paar aastat hiljem järje – “Kord Vihalem elas Ystadis” sisaldab kirju aastatest 1955–1959.

Meenutagu alljärgnev ja seni avaldamata kiri inimest ja kirjanikku Arvo Mägi – tema maailmavaadet ja hoiakuid, poliitilisi ja filosoofilisi tõekspidamisi, mõnusat ja mahlakat (timmukurulikkude) stiili ning kriitilist, kuid hoolivat suhtumist ilma ja inimestesse.

Piret Noorhani,
Eesti Kultuurilooline Arhiiv

ÕH! 6. 2. 64.

Kallis Arno!

Margid sain kätte – ja eelmise kirjaga ootasin meelega, et meie “risti” kirjutamine kord ära lõpeks ja kirjad jälle ilusti vaheldumisi käima hakkaksid nagu süstik takuses särgiriides.

Sinu Pohlamaa jutt on huvitav lugeda – ja miks mitte minna, kui nad kutsuvad.² Raha-asjas nad kindlasti (vist) ei valeta, sest pohlakatel on ka selline slaavi suur-joon sees, et tahavad teistele ja eriti võõrastele näidata. Ja ei usu, et seal nüüd palju poliidiga või muid asju sees on. Nad muidugi on huvitatud kontaktidest läände igal kujul. Terve Pohla rahvas kõigub juba pikemat aega noa-teral ida ja lääne vahel. Ja kui asi puutuks ainult rahvasse, siis keeraksid muidugi 99% sihverplaadid läände ja selle päramise ja paslikuma poole vanka suunas – aga Ida-Saksamaa on vankade diviise täis ja Pohla-maa on nagu separaud pihtide vahel. Isegi Gomulka³ ise näib olevat mõistlik vend – igal juhul poolakas, kuigi kommunist – ja kui ka ainult tema teha oleks, tema keeraks kah aspekti veel rohkem päeva loode poole. Üks huvitav ja tähtis märk ju on – et Poolas on kolhoosid vabatahtlikuks tehtud (mitte vene moodi vabatahtlikuks, vaid ikka päris kohe) ja on sellega seoses ka tühjaks jäänud, igamees tuhnib oma maalappi ja elab rõõmsalt (niipalju kui see võimalik). Nii et mina küll ei oska sinna minemise eest hoiatada või nii. Sa oled ka igati “apoliitiline” tegelane, läänemaale tulnud ainult “kunstilist vabadust” otsima – ja arvatavasti nad tunnistavad ka seal Poolas, et seda on Venes ikkagi vähe (ka nendega võrreldes). Mis siis veel rääkida isakese ajast. Ja goodwilli⁴ saab Poolas alati, kui söimata tiblesid. Pealegi võid ju ette tuua vana Laidoneri aegset juttu kõikide nende maade “saatusühtsusest”, kes siin vankade ja fritsude vahel on aastasadade kaupa raskelt kannatanud. Sellest jutust saavad nad seal hästi aru. Semlakid omavahel ja elagu Balti Liit!

Noojah, see piibli asi. Ma leidsin seal ka, et ma olen päris teadmatult ka Kaljut nüganud selle “rahvaloenduse” looga.⁵ Aga see on selles staadiumis (nagu me Kaljuga ühisele otsusele tulime

¹ Östra Husby.

² Arno Vihalemm on oma kirjas 1. veebruarist 1964 pikalt pajatanud oma kohtumisest Poola kolmeliikmelise kultuuriinimeste delegatsiooniga 1963. aasta suvel Ystadis, mille järel ta nüüd Varssavisse ja Krakovisse külla kutsuti. Kutse põhjuseks võis olla ka asjaolu, et A. Vihalemma tööd olid väljas Ystadi kunstnike näitusel Szczecinis (ehk Stettinis, nagu seisab A. Vihalemma kirjas).

³ Üks poolakate kolmeliikmelisest delegatsioonist: “noor Gomulka poiss (ütles ennast olevat paar aastat ajalugu nuusutanud, kuid ei osanud tuhkagi ei saksa- ega ingliskeelt [– –] poiss või suure kultuurimaja direktor, mistand kodumaal oligi [– –]”, nagu kirjutas Vihalemm eelpool mainitud kirjas. Meeste jutt läinud teravaks, kui Vihalemm avaldanud arvamust, et “mis sa teed ära, oleme vist ühtemoodi hädas, kommunism nõuab satelliite”.

⁴ goodwill – ‘hea tahe, heatahtlikkus’ ingl. k.

⁵ Jutuks on ankeet ajakirjas “Maarjamaa”: Kümme küsimust teemal: eestikeelne Piibel: [vastajad Artur Adson, Ivar Grünthal, Albert Kivikas, Kalju Lepik, Arvo Mägi, August Mälk, Karl Ristikivi, Marie Under, Arno Vihalemm, Arved Viirlaid, Asta Willmann]. – Maarjamaa (Rooma) 1963, nr. 1 (7), lk. 3–16 (A. Mägi vastus lk. 11–12); 1964, nr. 22 (8), lk. 19–27. A. Mägi toetas seal piiblitõlke mõõduka kaasajastamise seisukohta ja avaldas mõned oma tõlkekatsetused. Kalju Lepik on see “keegi”, kellega A. Mägi järgnevas katkes polemiseerib: ““Arhaiseeriva” piiblikeele kaitsjad ei arvesta asjaoluga, et see on “vale arhaiseering”, suurelt osalt keelekasutuselt kohmakas ja saksapäranane. Moodse tõlke ohte püütakse nende poolt liialdada. Keegi taoline “vana kaitseja” tõi näite: teksti *Aga see sündis neil päivil, et sõna keisrist Augustusest välja läks, et kõik maailm pidi üles kirjutatud saama...* ei tohi mitte tõlkida: *Ja keiser Augustus korraldas rahvaloenduse...* Muidugi mitte. Aga umbes nii: *Ja see sündis neil päevil, kui keiser Augustus käsu andis, et kogu riigi rahvas pidi saama ära loetud. Siis läksid kõik end üles kirjutama, igauks oma (sünni)linna jne...*” K. Lepiku ankeedivastused (sh. A. Mägi poolt tsiteeritu) ilmusid “Maarjamaas” kõrvuti A. Mägi omadega.

telefonis) kõik ikkagi puhas ja hall teorii. Agga minna ep moista, miks perrast se Pibli kel ja terwe se Pibel on yx nisuggune pühhaddus, et sedda ep voi uudesti tõlkida...

Monograafia... Helmi⁶ muidugi sirgeldab liiga palju H. nooruse⁷ ja R. vees⁸ ümber, see on selge. Ma arvan, ta võttis alguses vist vale perspektiivi – s. t. vale masstaabi – vastavas proportsioonis oleks lugu muidugi poole pikem tulnud. Ja siis ei lühendanud algust küllalt ära, vaid võttis tagumise poole napimalt. Küllap vist lugu nii on, nagu Sa ütled, et minu senine “panus” seisab ikka uputamises, mitte elada laskmises ja muidu kiusamises⁹ – sest selles on midagi uut. – Ja võib ju ka olla, et üks asja põhjus seisab ka selles, et Helmi kui põhiliselt linnainimene, ei pääse sellele maavärgile nii ligi. Et naistel on peale selle nõrkus “kärleku”¹⁰ vastu, siis on just R. vees eriti põhjalikult läbi analüüsitud. Sama lugu on – ta oma jutu järgi – ka omaette eblakul (vabandust!) ja enfant terriblet mängival Ellen Kolgil minu loomingu parimaks teoseks... Ja Eeva Niinivaara Soomes tähendas ka, et tema õpilased just eriti seda raamatut huviga olevat lugenud ja analüüsinud. De gustibus etc...¹¹

Kui jutuga Soomes olla – siis kirjutasin sealsele SKS-ile ühe jaheda kirja, küsides mu juba aprillis 63 saadetud kirjandusloo saatuse järgi. Noh, siis ärkasid ja vastasid mitme vabandusega ja lubasid ära teha, soovisid ainult üht väikest lisa lühielulugude ja teoste loetelu näol tähtsamate kirjanike kohta. Seda võib ju teha, juurde kirjutada võib alati... Vahest ehk ilmub vastu kevadet või suveks äragi, või ka alles sügisel.¹²

Ah et “elufilosoofia” minu loomingu... Vaata, ega mina ei ole elufilosoof, mina olen katsunud elu ainult kujutada, nii nagu mina seda näen, s. o. ilma filosoofiata, Helmi meelest kohati koguni “eksistentsialistlikult” (ühes varasemas arvustuses mainitud).¹³ Võib ju olla – siis on rööbiklus kindlasti “õhus” ja mitte teadlik. Mina pean end nende meeste liiki kuuluvaks, keda rootsi keeles kutsutakse “sedeskildrare” ja prantslased kutsuvad koguni moralistideks – mis on meil siin eksiviiv termin, sest sel pole midagi tegemist moraaliga, vaid kommetega (mores), tavadega etc. – Ja eriti paneb mind muigama asi, et just – nagu Sina – otsid seda mainit elufilosoofiat nii kergelt kirjutet ja kergelt võetud loos nagu Paradiisi väravad, mis on lihtsalt üks kerge karikatuur tolele igivanale pattulangemise loole, lõpplahendusega, mis viitab mitte idealismile ega ka nihilismile, vaid lihtsale common sensile (seda mitte üksi kunstnike suhtes – sest see – perhana veel üks kord! – pole kunstnikuromaan – vaid romaan inimesest, noorest inimesest, kes on muuhulgas ja juhuslikult kunstnik...) – Teoreetiliselt olen ma ju teinud alamastme eksami (suure hädaga) ülikoolis, sest aine polnud raasugi inspireeriv (või oli see õpetajate – Koort ja Freyman, psühholoogias Ramul, kes oli neist parim – süü). Ja minu “isiklik” filosoofia või maailmavaade koosneks küll hirmsast surimurist nendest kuulsatest filosoofidest – kui seda keegi tahaks psühholoogiliselt analüüsida. Seal oleks Spinoza panteismi üks tera ja Descartesi ratsionalismi ja Voltaire skepsist ja inglaste “talupojamõistuse” kultust ja Bergsoni samaaegsuse teooriaid. Mis seal küll vist enamvähem puudub, on kogu too kõikides filosoofia ajalugudes liiga üles puhutud (saksa) idealistlik filosoofia. S. t. teoreetiliselt – selle “praktilist” ja tugevasti realistlikuks veetud rakendamist näit. Goethe loomingu pooldan küll

⁶ Helmi Ellerilt ilmus 1963 lühimonograafia “Arvo Mägi”.

⁷ A. Mägi esikromaan “Hõbedane noorus” (1949).

⁸ A. Mägi romaan “Ringid vees” (1952).

⁹ Vihjed A. Mägi romaanile “Uputus (1954), novellikogudele “Ei lasta elada” (1956) ja “Kiusaja” (1958).

¹⁰ kärlek – ‘armastus’ (rts. k).

¹¹ *De gustibus non est disputandum* – ‘maitse üle ei vaielda’ (lad. k.).

¹² A. Mägi “Lühikese eesti kirjandusloo” soomekeelne väljaanne ilmus 1965.

¹³ H. Eller kirjutab oma arvustuses novellikogule “Ei lasta elada”: “Teemaks variatsioonidega võiks nimetada Arvo Mägi “Ei lasta elada”-novelle. Nad kõik teenivad esimest teadlikku ja süstemaatilist teostatud katset eksistentsialistliku mõtteviisiga meie kirjanduses.” (H. Eller. Tõrvased kannud. – Sõna 1956, nr. 1, lk. 66).

– Schiller aga oma idealismis on juba sisemiselt võõram. Humoristlik filosoofia on seni aga kahjuks kirjutamata – ja võib olla, et sel alal võiks veel kannuseid teenida. Huumor on küll puhtpraktiline nähtus, mis seisab peamiselt teooriate eitamises – ja pilkamises – sellega vist võimalik ainult praktiliselt, s. o. kirjanduses (nagu näitavad Gogol, Kivi, Hoffmann, Andersen, Twain ja mitmed teised minu poolt hinnatud humoristid).

Lugesin-lehitsesin just tulnud G. Suitsu noorust.¹⁴ Too kirjavahetuste tsiteerimine kipub pisut pikale venima kahjuks. Küll see asjaosalisele Ainole endale huvitav on – aga... Ja võib-olla oleks asi ise ka huvitavam, aga Aino jätab kirjadest ilmselt nii mõnedki “kuumemad” kohad välja ehtsa oma-aja inimese ilmavaate kohaselt, nii et sellest ei tule mingit “okultset raamatut”, nagu Strindbergi kohta hiljuti välja anti.¹⁵ Muidugi on August juba 50 aastat surnud ja ta naised-pruudid vist ka, nii et asi on teises aspektis...

Kirjuta siis, kuidas Sa Pohlamaa-asjas otsustad!

Tervisi!

Arvo

Piret Noorhani

(1960)

Lõpetas Tartu Ülikooli 1984 eesti keele ja kirjanduse erialal. Kaitses magistrikraadi 2002 TÜ-s (“Post-modernsed mängud: ironia, paroodia, grotesk”). Alates 1991 töötab Kirjandusmuuseumi Eesti Kultuuriloolises Arhiivis, 1997. aastast arhiivi juhatajana. Uurimisteemadeks on eesti kirjanduse ja kultuuri ajalugu, kirjandusteooria, väliseesti arhiivid, andmebaasid.

¹⁴ Aino Suits. Gustav Suitsu noorus kirjade, luuletuste ja mälestuste põhjal, 1964.

¹⁵ A. Strindberg kirjutas oma “Okultset raamatut” aastatel 1896–1908. Tõenäoliselt peab A. Mägi silmas väljaannet “Ur ockulta dagboken. Äktenskap med Harriet Bosse” (Bonnier, 1963).